

БЕРИША ХАТИЦА*
Универзитет одбране
МИЛЕНКО ЦЕЛЕТОВИЋ
Телеком а.д. Србија

УДК 338:339.9(470)
Прегледни рад
Примљен: 21.11.2018
Одобрен: 23.12.2018
Страна: 197-217

ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ КАО ФАКТОР СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Сажетак: Смањење светских резерви енергената и њихово прогнозирано повећање потрошње у будућности појачаће конкуренцију на енергетским тржиштима. Појачање конкуренције се очекује како у сегменту производње енергената (инвестирања у нова налазишта/изворишта), тако и у сегменту транспорта (транзит) и потрошње. Међусобна повезаност великих потрошача и произвођача биће изражена, као и њихове тежње за диверсификацијом. Потрошачи ће тежити диверсификацији извора снабдевања и маршрута достављања енергената, док ће произвођачи тежити диверсификацији потрошача уз максимално избегавање транспортна енергената преко територија трећих земаља (транзитера).

Руска Федерација, као велики произвођач и извозник енергената, различитим билатералним и мултилатералним споразумима користи сопствене компаративне предности и енергетску безбедност ставља у функцију руске спољне политике. Узимајући у обзир комплексност савремених међународних односа, у којима светске силе користе све расположиве механизме за остваривање сопствених интереса, поставља се питање у којој мери Руска Федерација користи енергетску безбедност као фактор спољне политике?

Циљ рада је да се у светлу савремених међународних односа свеобухватно сагледа енергетска политика Руске Федерације као фактор спољне политике. Значај рада се огледа у покушају да се теоријски уобличи комплексност енергетске безбедности Руске Федерације као фактора спољне политике.

Кључне речи: безбедност, енергената, међународни односи, спољна политика, енергетска безбедност, Руска Федерација

Увод

Завршетак Хладног рата и распад Совјетског Савеза означио је потпуни слом руске државе. Руска Федерација (у даљем тексту РФ) је тада изгубила статус велике силе и као правна наследница Совјетског Савеза задржала је статус нуклеарне силе и сталне чланице Савета безбедности УН уз право ула-

* hatidza.berisa@mod.gov.rs

гања вета. У осталим сегментима руска држава је изгубила све квалитативне и квантитавне показатеље моћи уз системску кризу у свим сферама државног деловања и друштвеног живота. Један од кључних проблема са којима се РФ сустрела током деведесетих година 20. века био је проблем консолидовања државе и дефинисање националних интереса и приоритета, као и механизма за њихово остваривање. Руска Федерација је очекивала распад НАТО и успостављање новог светског поретка на основи равноправности и међусобног уважавања, што се није догодило. Сједињене Америчке Државе су као победник у Хладном рату успоставиле једнополарни светски поредак ширећи властиту зону утицаја, дубоко задирући у зону утицаја бившег Совјетског Савеза, што је било противно интересима РФ.

Крајем деведесетих година прошлог века долази до промена у државном врху РФ и након деценије лутања, долази до стварања предуслова за консолидацију и опоравак државе. Поступно се консолидује систем државне власти путем монополизације појединих државних структура и сузбијањем приватних центара моћи који су били под контролом „утицајних“ пословних лица (олигарха). Власти РФ повратком политичке контроле врше и повраћај државног монопола над великим привредним системима, посебно у енергетском сектору и тиме стварају услове за поступан економски опоравак под централним руководством државе. Након рата у Ираку на почетку 21. века и наглог скока цена енергената на светском тржишту долази до пуног економског опоравка руске државе. Високи приходи од продаје енергената на светском тржишту стабилизовали су унутрашње економске прилике, а промишљени и усаглашени потези државних органа у различитим областима спољнополитичког деловања повратили су РФ статус светске силе. Као један од важних фактора руске спољне политике појављује се енергетска безбедност, која посебно постаје актуелна у времену повећања потрошње енергената у развијеним европским и азијским економијама, чије економске активности директно зависе од стабилности снабдевања енергентима.

Енергетска безбедност као део опште безбедности

Питање обезбеђења безбедности представља једну од фундаменталних потреба држава, друштава и појединаца, што подразумева гаранцију сигурности и благостања, економске стабилности, друштвеног реда и слободног живота без страха. Општа безбедност подразумева одсуство страха, као и одсуство претњи по безбедност. Безбедност представља универзални циљ, а њено обезбеђење налази се у врху приоритета сваке државе. Завршетком Хладног рата и отпочињањем процеса глобализације знатно се мења приступ ка обезбеђењу безбедности. Савремени безбедносни концепти су, по обиму задатака и фактора, значајно шири у односу на традиционалне¹ и обухватају све сегменте др-

¹ У Војној енциклопедији из 1970. године наводи се да: „Безбедност, у правним изворима и доктринама има различито значење, зависно од тога да ли се третира као јединствен, интегрални појам за целокупну безбедност државе или, пак, само за поједине елементе - јавну, државну или

жаве и друштва. Наведени ставови налазе место у највишим стратегијским документима држава, укључујући и Стратегију националне безбедности Републике Србије, у којој се у поглављу безбедносно окружење истиче да је безбедност из претежно војне сфере проширена и на друге области, првенствено економску, енергетску, социјеталну и еколошку безбедност, укључујући безбедност појединца и друштва у целини. Иначе, безбедност је „један од најчешће помињаних, а најмање објашњених појмова. Под националном безбедношћу у ужем смислу речи подразумева се стање заштићеног, слободног, стабилног и извесног постојања, функционисања и развоја једне државе (земље)“ (Илић, 2012: 123-138)

Појам и принципи енергетске безбедности

У научној литератури не постоји заједничка, општеприхваћена дефиниција појма енергетске безбедности. Разлог за наведено лежи у чињеници да не постоји општеприхваћена дефиниција појма безбедности, као ширег појма од појма енергетске безбедности. Према дефиницији Светског енергетског савета енергетска безбедност је „стање доступности енергије у количини и квалитету, неопходним постојећим економским условима”². „Међународна агенција за енергију („IEA“) дефинише енергетску безбедност са становишта циљева субјектата енергетског тржишта, односно њиховог статуса у увозно/извозном процесу. По овој дефиницији, енергетска безбедност са аспекта земаља увозница, схвата се као континуиран и неометан приступ довољним количинама енергије, по прихватљивој цени и уз поштовање еколошких стандарда. Са становишта држава снабдевача (извозница), она представља могућност неометане испоруке, односно дотока енергената до купаца и континуиран прилив финансијских средстава од продаје енергената, док за транзитне земље енергетска безбедност представља могућност неометане и континуиране наплате транзитних трошкова уз стабилну снабдевеност домаћег тржишта“ (Милосављевић, 2013: 257)

Из горе наведених дефиниција неоспорно је да се енергетска безбедност треба посматрати кроз призму заједничког интереса земаља произвођача, купаца и транзитера (земаља преко чијих територија се транспортују енергенти). Самим тим, ради дугорочног обезбеђења енергетске безбедности потребно је пронаћи заједничку меру интереса произвођача, купаца и транзитера. Дефиницију енергетске безбедности са аспекта купца/продавца даје домаћи аутор Милан Симурдић, истичући да за купца (потрошача) она представља „стабилно, поуздано и по прихватљивим ценама, снабдевање енергентима, док за произвођача то значи стабилну и предвидљиву тражњу и цене које оправдавају по правилу велике износе који се улажу у истраживање, производњу и транспорт енергије“ (Симурдић, 2010: 148) Јевгениј Примаков, бивши начелник Спољне

војну безбедност које, такође, представљају одређене целине”. Војна енциклопедија. Издање 1970. године, Београд. Том 1. Стр. 597.

² „Припритеты энергетической политики: от энергетической политики – к энергетической дипломатии”. Энергетическая политика России на рубеже веков. Папирус ПРО Москва. 2003. година. Стр. 23.

обавештајне службе, министар спољних послова и председник Владе РФ, сматрао је да енергетска безбедност мора да садржи троструку гаранцију, гаранцију испорука од стране држава произвођача, гаранцију транспорта од стране земаља преко чије територије се он врши, као и гаранцију потражње од стране држава потрошача, уз солидарну поделу ризика и одговорности свих наведених субјеката за континуирано и неометано функционисање глобалног тржишта енергената. (Примаков, 2011:91) У стратешко-доктринарном документу РФ „Енергетска стратегија Русије за период до 2030. године“ наводи се да је енергетска безбедност витална компонента националне безбедности, која се дефинише као стање заштићености државе грађана, друштва и економије од свих облика опасности и претњи у енергетској сфери. Претње су одређене спољним и унутрашњим факторима. (<http://minenergo.gov.ru/node/1026>)

Недвосмислено је да на ниво енергетске безбедности испоручиоца енергената утиче стабилна испорука и поуздани купац, а за купца стабилност снабдевања од стране испоручиоца. Управо наведена међузависност испоручиоца и купца говори о принципу одговорности и међузависности, уз одговорност транзитера уколико се енергенти транспортују преко трећих земаља. Неопходност за остварење наведених принципа садржана је у избалансираности интереса. „Ипак, када дође до поремећаја равнотеже, сукоби сваке врсте између добављача и потрошача³ су могући“.(Ковач, Поповић, 2013:26)

Без обзира на чињеницу што је ограничен број добављача енергената, међу њима влада оштра конкуренција, а њихови неспоразуми могу да доведу до оружаних сукоба. Свако јачање појединих земаља на уштрб других само продубљује конфронтације и угрожава енергетску безбедност. Због тога је важно да земље купци (увозници) енергената испоштују принцип диверсификације извора и добављача.(Ковач, Поповић, 2013:26)

Конкуренција добављача енергената, која је заснована на тржишним принципима и која је усмерена на проширење листе купаца је логична појава у либералном економском окружењу. Међутим, врло често трговање енергентима и договарање њиховог транспорта добија политичку димензију и често је предмет одређених уцена које воде у конфронтације и сукобе. Транспарентност цене у трговању нафтом је постигнута путем берзанског пословања и не постоје механизми за политизацију њеног промета на светском тржишту. Највећу нетранспарентност има трговање природним гасом, чија се цена утврђује искључиво у билатералним споразумима између добављача и купца. Овакав начин трговине отвара могућности за политичке притиске током преговора и склапања уговора. Уколико се ради о само једном могућем добављачу тада се трговина одвија у условима не-фер конкуренције. „Због тога је још један од принципа енергетске безбедности, принцип деполитизације и фер конкуренције“.(Ковач, Поповић, 2013:26) У условима глобалног смањења производње енергије, неминовно доћи ће до оштре борбе за обезбеђење енергената међу потрошачима, па се наведени принцип, поред добављача, треба поштовати и међу потрошачима.

³ Пример: спор између Руске Федерације и Украјине у јануару 2009. године (прим. аутора).

У савременом свету није могуће разматрати економски развој и напредак без стабилног снабдевања енергентима. Без економског развоја је немогуће решити нагомилане глобалне проблеме, као што су борба против сиромаштва, епидемија, загађења природне средине. „Снабдевање енергијом и тражња, тржишна утакмица, заједничке инвестиције, глобално загревање, емисија угљендиоксида, заједничка стабилност и многи други фактори индицирају да је енергетска безбедност, пре свега, глобално питање, тако да можемо истаћи и принцип глобалности. У оквиру овог контекста не треба заборавити да је енергетска безбедност неодвојиви део глобалне безбедности“.(Ковач, Поповић, 2013:26)

Узимајући у обзир значај енергије за обезбеђење квалитета живота, неопходно је истаћи и „принцип социјалне орјентације који носи енергетска безбедност, како за индивидуалне земље, тако и за свет у целини“. (Ковач, Поповић, 2013:26)

Значај енергетске безбедности као фактора међународних односа

На глобалном нивоу већ дуги низ година траје борба за овладавањем светским ресурсима, који су директно повезани са перспективама светског економског развоја. Процене о смањењу резерви енергената на светском нивоу, у условима повећане потрошње енергената у водећим светским економијама и економијама у развоју, условљавају поштравање конкуренције у борби за овладавање изворима енергената, као и транспортном инфраструктуром за достављање енергената од извора до крајњих потрошача. Евидентно је да земље које односе победе у наведеним „борбама” значајно ојачавају спољнополитичку позицију уз обавезно праћење унутрашњег економског развоја. Са друге стране, земље које губе суочавају се са економским проблемима, унутрашње политичким нестабилностима праћеним социјалним напетостима.

Главни носиоци борбе за овладавање енергетским ресурсима и путевима транспорта енергената су пре свих светске силе, па проблеми енергетске безбедности добијају глобални карактер јер се борба за енергенте води у свим деловима света. Енергетска безбедност постаје важан сегмент међународне политике и економије, што уједно повећава њен значај у међународним односима.

Процес глобализације донео је јаче повезивање произвођача и потрошача и уједно је појачао конкуренцију међу њима. Раст конкуренције је присутан у свим економским гранама, укључујући и поље енергетике. Паралелно, политичко-безбедносна ситуација у свету се погоршава и неретко долази до одређених несугласица међу најзначајнијим произвођачима и потрошачима енергената. Све више су присутне несугласице и између транзитера и произвођача и/или потрошача, што додатно компликује односе. У таквим условима произвођачи траже нове путеве (инфраструктурне пројекте) за достављање енергената потрошачима, у циљу „заобилажења” непоузданих транзитера, а потрошачи чине све да диверсификују снабдевање енергентима путем стварања услова за набавку енергената од више добављача. У таквим условима при-

сутна је оштра борба добављача и транзитера да сачувају монополски положај у снабдевању потрошача, као и тежња потрошача да диверсификује снабдевање енергентима проналаском нових добављача и транзитера. Основни постулат геополитике енергената гласи: „Ко контролише енергетске ресурсе, контролише свет“. С обзиром на тренутну ситуацију у сфери енергетике, овај постулат можемо преформулисати: „Ко у будућности буде контролисао маршруте транспорта енергената, контролисаће свет“. (Милосављевић, 2013: 262)

Управо наведени постулати најсликовитије описују значај енергетске безбедности као фактора међународних односа, а посебно у условима смањења светских резерви и порастом потреба и повећања потрошње енергената у најразвијенијим светским економијама.

Спољна политика Руске Федерације

Еволуција међународних односа на почетку 21. века и консолидација руске државе, приморали су државно руководство РФ да темељно размотри међународну ситуацију и редифинише приоритете руске спољне политике, узимајући у обзир растућу улогу земље у међународним односима, као и намеру РФ да поред учествовања, намеће и креира приоритете међународне политике.

Основни стратешко-докринарни документ Русије у области спољне политике је „Концепција спољне политике РФ”⁴, која представља систем погледа на садржај, принципе и основне правце спољнополитичке активности. (<http://www.kremlin.ru/acts/news/785>.)

Основни ставови спољне политике Руске Федерације

Спољна политика РФ је усмерена на учвршћивање позиције земље у свету, у условима, где поред позитивних тенденција развоја угледа Русије, постоје и негативне појаве које је неопходно узимати у обзир при реализацији спољнополитичких активности. Државно руководство Русије сматра да свет пролази кроз фундаменталне и динамичне промене, које дубоко дотичу интересе РФ и њених грађана. Нова Русија је стајући на чврсту основу националних интереса добила нову улогу у глобалном свету. У условима када се полако брише граница између унутрашњих и спољних механизма обезбеђења националних интереса и безбедности, спољна политика постаје један од важних инструмената постепеног развоја земље и обезбеђења њене конкурентности у свету.

У наведеним условима главни спољнополитички напори РФ усмерени су на достизање обезбеђења безбедности земље, очување и учвршћивање њеног суверенитета и територијалне целовитости и чврстих и ауторитарних позиција у међународном друштву који одговарају интересима РФ, као једног од ути-

⁴ Ступила на снагу 15.07.2008. године.

цајних центара савременог света и неопходних за раст њеног политичког, економског, интелектуалног и духовног потенцијала; формирање повољних спољних услова за модернизацију Русије, превођење њене економије на иновациони пут развоја, повећања квалитета живота грађана, развој права и институција и обезбеђење конкурентности земље у глобализованом свету; настојање за успостављање праведног и демократског светског поретка; формирање добросуседских односа; тражење заједничких интереса са другим земљама и међудржавним организацијама у процесу решења задатака, који одређују националне приоритете Русије, стварање на тој основи система билатералних и мултилатералних партнерских односа, који треба да обезбеде стабилност међународног положаја земље у условима колебања међународне коњуктуре; свеобухватна заштита права руских грађана; прихватање Русије у свету као демократске земље и подршка и популаризација руског језика. (<http://www.kremlin.ru/acts/news/785>.)

У први план, као главне факторе за ширење утицаја државе на међународну политику, поред војне моћи држава истиче економске, научно-техничке, еколошке, демографске и информационе факторе. Русија све већу важност придаје диверсификацији економских веза и сматра да економска узајамна зависност држава постаје један од важних фактора подршке међународне стабилности. За РФ нови изазови и претње (пре свих тероризам, наркотрафикинг, организовани криминал, ширење оружја за масовно уништење, регионални конфликти, демографски проблеми, глобално сиромаштво укључујући дефицит енергената, итд.) имају глобални карактер и захтевају адекватан одговор међународног друштва. Међу интересима РФ налази се и учврђивање позиције државе, а успешна реализација њених спољноекономских интереса, обезбеђење политичког, економског, информационог и културног утицаја у иностранству захтева коришћење свих расположивих државних финансијско-економских механизма и адекватно обезбеђење ресурса спољне политике РФ. Намера руске државе је да трансформише ресурсно-сировинску орјентацију економије на иновациони пут развоја. Свесна је да својим природним и нагомиланим финансијским ресурсима значајно доприноси обезбеђењу стабилности глобалне економије и финансија. Један од главних приоритета руске спољне политике у сегменту међународних економских односа је добијање максималних бенефита и максимално смањење ризика при даљој интеграцији Русије у светску економију, узимајући у обзир неопходност обезбеђења економске, енергетске и прехранбене безбедности земље, као и ширење списка роба и повећање броја земаља за развој спољноекономских и инвестиционих веза Русије. Русија настоји да настави повећање потенцијала и модернизацију енергетског комплекса, потврђујући репутацију одговорног партнера на енергетским тржиштима, обезбеђујући стабилан развој сопствене економије и доприносећи балансираности светских енергетских тржишта.

Такође, РФ настоји да учврсти стратешко партнерство са водећим произвођачима енергетских ресурса, активно развија дијалог са земљама-потрошачима и земљама транзитерима, ослањајући се на принципе обезбеђења енергетске безбедности дефинисаних у документима Санкт-Петербуршког

Самита Г-8 из 2006. године, и на основу тога да мере које гарантују поузданост испоруке енергената треба да се додатно подржавају мерама за обезбеђење стабилности потражње и поузданости транзита. (<http://www.kremlin.ru/acts/news/785>)

Енергенти као средство спољнополитичког притиска

Покретачка снага већине индустријских система у савременим светским економијама базира се на дублираном систему енергетског погона. Покретачи највећих америчких фабрика су нафтни деривати или електрична енергија, док су резервни покретачки системи пројектовани за потрошњу природног гаса. Такође, у европским фабрикама замена за нафтне деривате је гас, па се слободно може констатовати да је природни гас замена (резерва) за нафту.

Са енергетске тачке гледишта фактор нафте је очигледан и она представља мотор за светску економију. И док је светско тржиште нафте демонополизовано уз деловање тржишних принципа, гасне корпорације имају монопол у свим земљама на европском континенту сем Данске, где постоји микроскопски мала, скоро фиктивна, али присутна конкуренција међу гасним компанијама. Поставља се питање због чега постоји слободно тржиште нафте и скоро потпуни монополи по питању гаса? Очигледно је да на глобалном нивоу владају двоструки стандарди у многим сферама, укључујући и сферу енергената. Са једне стране постоји декларативна борба за либералне економске принципе, као што су слободна конкуренција, тржишни приступ, демократија, а са друге стране имамо чврсте монополе и важне сегменте светске економије који функционишу на другим принципима. Полазећи од чињенице да гас има улогу резервног енергента и својеврсног „заштитника“ светске економије, то се лако закључује да, уколико у нафтној сфери дође до колапса проузрокованог потребима на тржишту или политичким несугласицама, гас има улогу да ублажи негативан утицај на светску економију (пре свих економије западних земаља). Због тога се дозвољава да гас буде у оквирима великих монопола јер представља резервни енергент светске економије.

Управо због наведене карактеристике геополитика нафте се значајно разликује од геополитике гаса. Колебања на тржишту гаса су другачија и имају другачију учесталост од колебања на тржишту нафте. Образовање цене на тржишту гаса није транспарентно као у случају нафте и у највећем броју случајева предмет је затворених (поверљивих) договора између добављача и потрошача. (Дугин, 2014: 205-216) Наведени општеприхваћени начин трговине енергентима отвара могућности да повлашћена страна у преговорима врши притисак на страну која је економски слабија. У вези са наведеним треба имати у виду да повлашћена страна може бити добављач, у случају да потрошач нема диверсификовано снабдевање, али и потрошач, уколико економија добављача зависи од финансијских средстава добијених продајом енергената потрошачу а да потрошач истовремено има диверсификовано снабдевање. Такође је значајан утицај земље транзитера, уколико се енергенти транспортују преко треће земље. Земља транзитер, због повољног географског положаја и из-

грађене инфраструктуре, врло лако може условљавати добављача или потрошача диктирајући услове за дозвољавање транспорта енергената⁵. У договарању цене гаса повлашћена страна може од слабије стране да тражи одређене политичке, економске или друге врсте уступака које ће слабија страна, због животни важне улоге енергента за привредне процесе, морати да прихвати. Гасни монополи су користећи повлашћену позицију формирали низ механизма за држање друге стране у подређеном положају.

За разлику од тржишта нафте, где се плаћа само купљена роба, у случају гаса се унапред резервишу одређене количине, које се плаћају у случају потрошње али и у случају неповлачења резервисаних количина. Тако су гасни монополи осигурани за добијање добити како у случају продаје, тако и у случају непродавања резервисаних количина гаса, а подређена страна је приморана да плаћа и оно што није потрошила. Узимајући у обзир велике климатске промене и тешку предвидивост метеоролошких услова⁶, као и релативно дуги рок важења билатералних уговора, очигледно је да ће купац покушати да обезбеди потребне количине гаса и за најсуровије зимске услове, које највероватније неће у потпуности потрошити, а које ће морати да плати. Тако постојећи систем куповине гаса приморава слабију страну да уђе у спиралу плаћања роба коју није потрошила, као и гасну и финансијско-дужничку зависност од добављача. Све наведено указује на значај енергената, пре свега природног гаса, као средства за спољнополитичке притиске.

Управо због нетранспарентности трговања гасом и међусобне зависности добављача, транзитера и потрошача, у наставку рада бавићемо се тежишно енергетском политиком РФ у сегменту природног гаса.

Енергетска политика Руске Федерације

Руска Федерација је почетком 21. века користила све механизме за повратак међународног угледа и наметања себе као незаобилазног субјекта међународних односа. Један од механизма за реализацију наведених циљева било је коришћење „геополитике енергената“ (Дугин, 2014: 205-216)

У последње две деценије дошло до велике промене у енергетској политици РФ, чији су основни ставови дефинисани у стратегијско-доктринарном документу „Енергетска стратегија Русије до 2030. Године“. У Енергетској стратегији се наводи да енергетску политику РФ одређују изазови и претње по енергетску безбедност земље, а да се главни изазови и претње енергетској безбедности РФ налазе унутар самог енергетског сектора Русије, и да унутрашњи фактори представљају већу опасност од спољних. Као главни вектори развоја енергетског комплекса Русије одређени су: прелазак на пут иновационог и енергоефективног развоја; промена структуре и обима производње енергоре-

⁵ Пример односа Руске Федерације и Украјине по питању транспорта гаса за европске потрошаче (прим. аутора).

⁶ У зимским условима вишеструко расте потрошња енергената (прим. аутора).

сурса; формирање конкурентног тржишног окружења и интеграција у светски енергетски систем. Један од главних приоритета руске енергетске политике је развој тржишне инфраструктуре енергетике (тржишни механизми, инситути отвореног трговања енергоресурсима, инфраструктура за њихов транспорт).

Посебна важност се посвећује повећању цене гаса и механизма минимизације негативних социјално-економских последица општег раста цена енергоресурса. Државна подршка и стимулисање стратешких иницијатива у енергетици је основа за реализацију великих енергетских пројеката у будућности. Главни спољни изазов за РФ у енергетској сфери представља нестабилност светских енерготржишта. Због тога Русија настоји да: повећа стратешко присуство на тржишту високотехнолошких производа и интелектуалних услуга у енергетском сектору; диверсификује извоз енергената ширењем „географије” извоза и номенклатуре енергената у условима стабилних и растућих испорука енергоресурса највећим светским потрошачима; рационално смањивање удела енергената у структури руског извоза, прелазак од продаје примарних сировинских и енергетских ресурса у иностранство до извоза производа високог степена обраде, као и развој продаје нафтних деривата, произведених у иностранним рафинеријама које су у власништву руских нафтних компанија; развој великих чворишта међународне енергетске инфраструктуре на територији Русије. (<http://www.kremlin.ru/acts/news/785>)

Узимајући у обзир горе наведено, као и тенденцију пораста значаја енергената у 21. веку и његовог коришћења у политичке сврхе, односно као средства за достизање националних интереса, и чињенице да је РФ један од највећих светских извозника енергената, у наставку рада ближе ће бити одређени чиниоци енергетског сектора РФ, као и енергетска политика РФ према европским, далекоисточним и земљама Блиског истока и централне Азије.

Чиниоци енергетског сектора Руске Федерације

Руска Федерација је земља са највећим залихама рудног богатства на свету. Према појединим проценама залихе обухватају од једне четвртине до једне трећине залиха планете Земље. Наведене залихе Русији дају веома конформну позицију по питању перспективе даљег економског развоја. Истовремено, Русија је главна мета оних земаља које схватају да ће резултат борбе за сировине (пре свих енергенте) бити пресудан за економски напредак и да ће земље које располажу природним богатствима имати значајну предност у односу на остале.

Поред владања великим залихама рудних богатстава, Русија је трећи највећи произвођач нафте на свету (British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016) и други највећи произвођач природног гаса. Руска производња нафте чини око 12% светске производње и 11-12% извоза на светском тржишту. (Ковач, Поповић, 2013:23) Уједно је највећи светски извозник и нафте и гаса.(Ковач, Поповић, 2013:34) Током Совјетског Савеза највећа налазишта нафте су исцрпљена и Русија улаже значајна средства у истраживање нових. Такође је приморана да експлоатише мање издашна налазишта, која су

на великим удаљеностима од потрошача, што повећава цену производње и транспорта. Већи део производње нафте налази се у западном Сибиру и на нафтним пољима Приобское, Приразломное, Мамонтовское, Малобалиское и Сургут. Очекује се почетак производње нафте у Сахалинској области (Далеки исток). (Ковач, Поповић, 2013:34-35) Руска Федерација улаже значајне напоре да убеди светску јавност да велики део Арктика припада њеној територији, а самим тим и неистражене, али по многим проценама огромне количине енергената који се налазе у рејону Северног пола.

Након распада Совјетског Савеза и неуспеле економске транзиције (перестројке) и приватизације државне и друштвене имовине, дошло је укрупњавања власништва над нафтним сектором Русије, који се нашао у рукама појединаца (олигарха). Несавесно и нестручно вођење нафтних компанија довело је до пада производње и девастације нафтне индустрије у целини. Након промене државних власти 1999. године и доласком Владимира Путина на место председника РФ долази до консолидације нафтног сектора и након неколико судских процеса против олигарха⁷ држава поново власнички улази у нафтне компаније. Поред тога, „отварају се врата” страном капиталу за мањинско власништво у руским нафтним компанијама, тако да свежи капитал и нове технологије, уз пораст цене нафте на светском тржишту, дају нови импулс за нагли развој руског нафтног сектора. Током година се издвојило неколико великих руских компанија које су предводнице инвестиција у нафтом сектору, од којих су највеће „Росњефт“ и „Зарубежњефт“ које руска држава није приватизовала. Поред тога, руска компанија „ТНК“ има значајне заједничке инвестиције у земљи и свету са британском компанијом „Бритиш петрол“, са којом је формирала компанију „БП/ТНК“, што говори о инвестиционој отворености руских компанија и њиховој спремности за пословање по правилима светског тржишта. Опоравак нафтног сектора директно је означавао и опоравак руске државе јер сваки долар преко цене нафте од 26 долара по барелу доноси милијарду долара у државни буџет РФ. (Ковач, Поповић, 2013:35)

Статистички преглед светске енергетике Бритиш Петролеума (British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016) показује да се Русија налази на другом месту по светским резервама природног гаса од око 32,3 трилиона кубних метара. Ове резерве чине око 17% укупних светских доказаних резерви (British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016) и углавном се налазе у Сибиру. Само поља Јамбург, Уренгој и Медвежје садрже око 45% руских резерви гаса. (Ковач, Поповић, 2013:36) У протеклих две деценије сектор природног гаса добио је стратегијски значај у РФ, а највећа руска компанија која се бави истраживањем налазишта, експлоатацијом, транспортом и продајом гаса је државни Газпром. Компанија је неприкосновени лидер руског гасног сектора уз учешће од 94%. На глобалном нивоу компанија је власник 25% потврђених резерви гаса и 16% светске производње. Капацитети за транспорт гаса у Русији су такође у власништву Гаспрома и, у складу са

⁷ Најпознатији је против господина Ходорковског који је резултирао одузимањем његове фирме „Јукос”.

савезним законом „О извозу гаса“, ова компанија једина има право на извоз гаса. Такође, сви гасоводи који воде из Каспијског региона су у рукама овог гиганта, тако да он има потпуни монопол на транспорт енергије у Европу. (Ковач, Поповић, 2013:36) Поред инвестиција у сектору гаса, Газпром је уз сагласност Кремља ушао у област електричне енергије, куповином акција *РАО „ЕЭС России“* и компаније „*Мосэнерго*“, што му је омогућило контролу над производњом и дистрибуцијом електричне енергије.

На основу горенаведеног недвосмислено се закључује да руска држава има пуну контролу над највећим руским компанијама које се баве производњом и извозом нафте и гаса, што потврђује чињеницу да је енергетски сектор има стратегијску важност за РФ.

Енергетска политике Руске Федерације према европским земљама

Енергетску политику РФ према европским земљама треба да се посматра кроз призму односа РФ са институцијама ЕУ, али и билатералним односа РФ са чланицама ЕУ и осталим земљама које су ван чланства. Она је уједно интегрални део свеукупних (политичких, културних, друштвених, безбедносних и др.) односа, који након Хладног рата добијају посебну специфику и који су тренутно оптерећени многим противречностима. Енергетске везе РФ и европских земаља представљају суштину економских односа, који се заснивају на принципу дубоке међузависности. Европске земље желе да задрже и унапреде постојећи ниво своје енергетске безбедности тако што настоје да осигурају потпуно задовољење својих потреба за енергентима у будућности, при чему је Русија главни снабдевач европског енергетског тржишта. Са друге стране, Русија у циљу остваривања сопствене енергетске безбедности жели „безбедност тражње“, односно поузданост европске потражње за енергентима, као и статус примарног снабдевача европског тржишта. (Милосављевић, 2013:336-337)

Велики број аутора сматра да основу енергетских односа РФ и европских земаља представља Енергетски дијалог Русија-ЕУ, који је формално започео на Самиту Русија-ЕУ 2000. године у Паризу, са циљем изградње ефикасне енергетске заједнице између ЕУ и РФ развојем односа у сегменту трговине енергијом, уз формирање стабилних основа за стратешко енергетско партнерство. Европа је изабрала Русију због географске близине извора енергената, постојања и развијености инфраструктуре за транспортовање енергената и присутности раније успостављених трговинских веза у овом економском сегменту. Све наведено је утицало на чињеницу да је европским потрошачима најрентабилнији увоз био увоз енергената из РФ, јер су извори блискоисточних и централноазијских енергената били далеко и не постоји неопходна инфраструктура за њихов транспорт. Најзначајнији циљеви успостављеног Енергетског дијалога су унапређење инвестиционих могућности у руски енергетски сектор, унапређење и ширење енергетске производње и транспортне инфраструктуре, минимизирање утицаја на животну средину, подстицање отварања тржишта енергије и унапређење енергетске ефикасности и штедње

енергије. (Милосављевић, 2013:336-339) Одмах након успоставља Енергетског дијалога односи РФ и ЕУ у енергетској сфери су се развијали динамично уз пуно поштовање међусобних интереса, уважавање и проналажење општеприхватљивих решења.

Међутим, након енергетских криза са Украјином 2006. и 2009. године односи се нагло погоршавају. Европска унија је усвојила документе и почела процес диверсификације снабдевања енергената у циљу смањивања зависности од РФ. У Енергетски дијалог се све више укључивала политика, а његову основу представљао је дијалог у вези снабдевања гасом. Русија је вешто користила постојећу инфраструктуру за транспорт гаса у Европу, којој је испоручивала две трећине свог извоза. Руски гас у Европу се транспортује преко 13 гасовода.

Слика 1. Постојећи и планирани нафтоводи и гасоводи за снабдевање Европе (<http://www.allvoices.com/contributed-news/7768653-russiachina-oil-pipeline-opens>)

Четири од њих су директни (ка Немачкој, Финској, Естонији и Летонији), четири иду преко Белорусије (даље ка Литванији и Пољској) и пет преко Украјине (даље ка Словачкој, Румунији, Мађарској и Пољској). Највећи део гасоводне мреже (дванаест од укупно тринаест гасовода) изграђен је за време СССР и представља снажан механизам везивања европских земаља за РФ. Спознавши степен сопствене гасне зависности од РФ, политичко вођство ЕУ је почело тражити алтернативне правце и снабдеваче енергијом, а покренуло је и процес развоја обновљивих или алтернативних извора енергије, а све у циљу диверсификације снабдевања и смањења утицаја од РФ. Европско руководство је закључило да руска страна користи своју енергетску позицију за уцењивање мањих земаља, изазивајући процепе у јединству европских земаља, ради остваривања геостратегијских интереса. Европске земље су покушале реализова-

ти неколико пројеката, а пре свих изградње гасно-транспортне инфраструктуре за допремање гаса из Каспијског региона и Блиског истока. Наведени пројекти су требали да уз снабдевање гасом из Норвешке (22-23% европских потреба) и Алжира (око 20% европских потреба) умање утицај Русије по питању зависности европских потрошача. Међутим, РФ је учинила све да заустави наведене пројекте, што јој је успело тиме одстранила додатну конкуренцију у снабдевању европских потрошача природним гасом.

Са друге стране, Русија је заједно са Немачком изградила гасовод „Северни ток“ и тиме избегла компликованост договора са транзитним земљама у вези испоруке гаса европским потрошачима, а посебно након кризе са Украјином 2009. године, када је била привремено заустављена испорука гаса преко њене територије. Русија је планирала и изградњу гасовода „Јужни ток“, који је требао да допрема руски гас у Европу јужном маршрутом, преко акваторије Црног мора и балканских земаља до европских потрошача. Поред руске стране, за изградњу наведеног гасовода посебно су биле заинтересоване балканске земље које се налазе на крају постојећих гасовода и које „страдају“ у сваком руско-украјинском спору, јер једини пут за њихово снабдевање гасом води преко Украјине. Балканске земље немају могућност набавке било којег другог гаса сем руског јер је постојећа транспортна инфраструктура пројектована за допремање руског гаса само преко Украјине. Гасовод „Јужни ток“ је требао балканским земљама да донесе диверсификацију маршруте за снабдевање руским гасом, као и финансијске бенефите за транзитни транспорт гаса преко њихових територија. Истовремено је требало да анулира угроженост балканских земаља након најављеног прекида испоруке руског гаса преко територије Украјине 2019. године, као и да затвори „јужни крак“ руских енергетских „клевшта“ у обухватању Европе. Иако су балканске земље имале потписане билатералне споразуме са руском страном, Европска комисија је донела тзв. „Трећи енергетски пакет“ који не дозвољава да власник гасовода може бити и произвођач гаса, што се косило са одредбама потписаних билатералних уговора. Након серије разговора и политичких притисака Бугарска је, као једна од земаља учесница пројекта преко чије територије је требао да прође гасовод „Јужни ток“, одустала и изашла из споразума са руском страном, што је аутоматски означило привремено, а можда и трајно, затварање пројекта гасовода „Јужни“.

На основу изнетих чињеница може се закључити да европске земље покушавају на све начине да смање руски енергетски утицај у Европи и да зауставе нове руске гасне пројекте. Европске институције сматрају да „Русија поједине одлуке око енергетске инфраструктуре доноси арбитарно и не увек у складу са чисто економским, еколошким или безбедносним критеријумима, а такође јој се замера и спровођење наводне стратегије „подвајања“ – форсирање сарадње са појединим „изабраним“ европским енергетским компанијама, односно склапања билатералних послова с појединачним државама чланицама ЕУ, што у значајној мери спречава развој заједничке енергетске политике ЕУ“ (Милосављевић, 2013:346) Поједини западни аутори сматрају да Русија не ради ништа неуобичајено што не раде друге земље. Она само умешно користи

своје предности и слабости њених партнера у обезбеђивању националних интереса у области енергетике.

Руска страна је на административна ограничења ЕУ формулисана у „Трећем енергетском пакету“ одговорила усвајањем „Закона о процедурама за стране инвестиције у компаније од стратешког значаја за националну одбрану и безбедност“, који предвиђа да страни капитал у стратешки важним компанијама не сме бити већи од 10-25%. Наведене рестриктивне одредбе фактички представљају одбрану руских стратешких компанија од уплива иностраног капитала.

Из горенаведеног закључује се да и Русија и европске земље покушавају да пронађу нове правце и механизме за диверсификацију и функционисање енергетског сектора. Конфронтације и честе несугласице су последице вођења енергетске политике по систему „туђе хоћемо, своје недамо“. Међутим, међусобна повезаност Русије и европских земаља је толико велика да се тешко могу очекивати велике промене у њиховим односима. Несумњиво је да ће руска страна покушавати да билатералним споразумима са најзначајнијим европским земљама, пре свих Немачком и Италијом, покушавати да наруши европско јединство и наметне своје интересе, као и да ће администрација ЕУ, пре свих Европска комисија, покушавати то да спречи. У таквим односима највише могу да страдају мале европске земље, укључујући и балканске, које би могле постати колатерална штета у случају прекида испоруке руског гаса преко Украјине и његовог преусмеравања на испоруку преко гасовода „Северни ток“.

Руски национални интерес је да остане доминантни снабдевач природним гасом европских потрошача и да спречи проширивање конкуренције на европском тржишту гаса. Са друге стране, свесна да у великој мери зависи од финансијских средстава добијених продајом енергената на европском тржишту, као и опасности да нова заостравања односа могу да умање финансијски прилив, Русија ће покушати да смањи зависност од европских потрошача отварањем нових тржишта.

Енергетска политике Руске Федерације према далекоисточним земљама

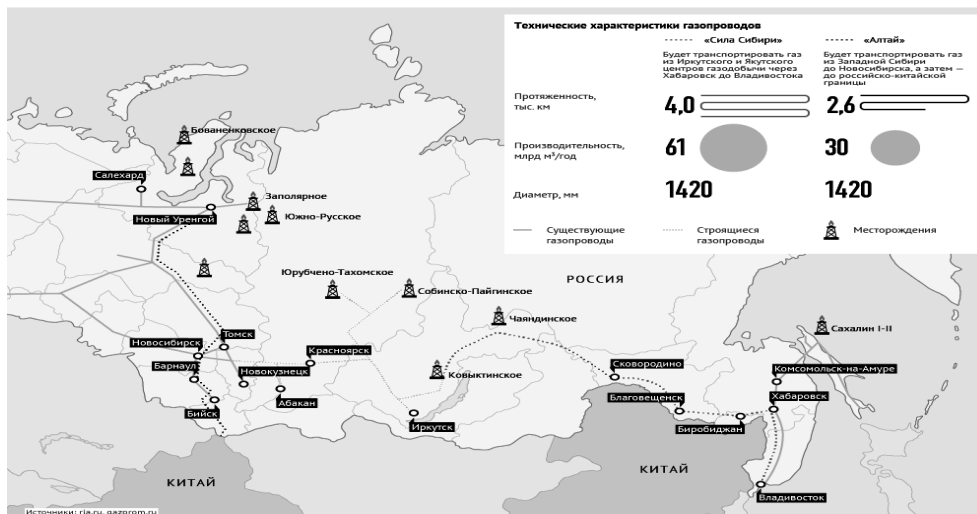
Руска Федерације је крајем прве и почетком друге деценије 21. века уложила значајне напоре да промени стратегију извоза енергената. Промена стратегије се односила првенствено на природни гас, јер се продаја нафте одвија по устаљеним тржишним принципима и подразумевала је диверсификацију „купаца“. Поред стабилности испорука на европско тржиште, Русија је одлучила да рашири „географију“ извоза, пре свега повећањем сопственог присуства на енергетском тржишту Далеког истока. Тржиште Далеког истока је једно од најперспективнијих тржишта, пре свега због економске моћи Кине и процена да ће се константно повећавати потражња за енергентима у овом делу света. За разлику од гасне мреже за достављање енергената у Европу, инфраструктура за транспорт гаса у Кину није развијена. Поред тога, Русија је за нас-

туп на кинеско тржиште гаса требало да обезбеди додатне количине гаса како би обезбедила статус поузданог добављача. Све наведено је изискивало огромна улагања од стране руских компанија. Међутим, поред одличних перспектива повећања извоза и обезбеђења додатних финансијских средстава за руски буџет, међу руске званичнике увукла се бојазан због непредвидивости понашања далекоисточних купаца. Поставило се питање шта ако руска страна уложи огромна средства у нова изворишта гаса и инфраструктуру за транспорт енергената до Кине, а кинеска страна након изградње гасовода крене да уцењује руске добављаче по питању цене гаса и потребних количина? Руска страна се уплашила да након улагања огромних средстава постане зависна од кинеског тржишта. Због тога је руско руководство одлучило да понуди кинеским државним органима да заједно улажу у гасна налазишта и транспортну инфраструктуру, као и да дугорочним уговорима осигурају количине гаса за испоруку. Кинеска страна је прихватила руски предлог и 2014. године су руски Газпром и Кинеска национално нафтно-гасна корпорација *CNPC* потписали уговор за 30-годишњу испоруку руског гаса Кини. (<https://ria.ru/infografika/20140521/1008659818.html>.)

Такође су договорени оквири за улагање финансијских средстава у два основна гасовода за допремање гаса из РФ у Кину. Ради се о гасоводима „*Сила Сибири*” и „*Алтай*”. Руска стране је наведеним споразума избегла да упадне у евентуалну клопку зависности од испорука гаса Кини. Према мишљењу Александра Дугина, доступ источно-сибирским ресурсима је животно важан за Кину. (Дугин, 2014: 217-218)

Газопроводы «Сила Сибири» и «Алтай»

Проектируемые маршруты доставки природного газа из России в Китай

Слика 2. Основни пројекти гасовода за допремање руског гаса у Кину (Дугин, 2014: 217-218)

Поред кинеског, за руску страну је такође интересантно енергетско тржиште Јапана. Највећи проблем за дугорочне споразуме са Јапаном представља чињеница да је Јапан острвска земља и да су потребна огромна улагања за допремање гаса на његову територију, као и присутност међудржавног спора око статуса Курилских острва. Једино решење за испоруку гаса Јапану представља изградња фабрике за компримовање гаса ради његовог даљег транспорта бродовима. Међутим, руска и јапанска страна још нису достигле дугорочне договоре како би се обезбедила сигурност и исплативост за инвестирање у наведене пројекте.

Енергетска политике Руске Федерације према земљама Блиског истока и централне Азије

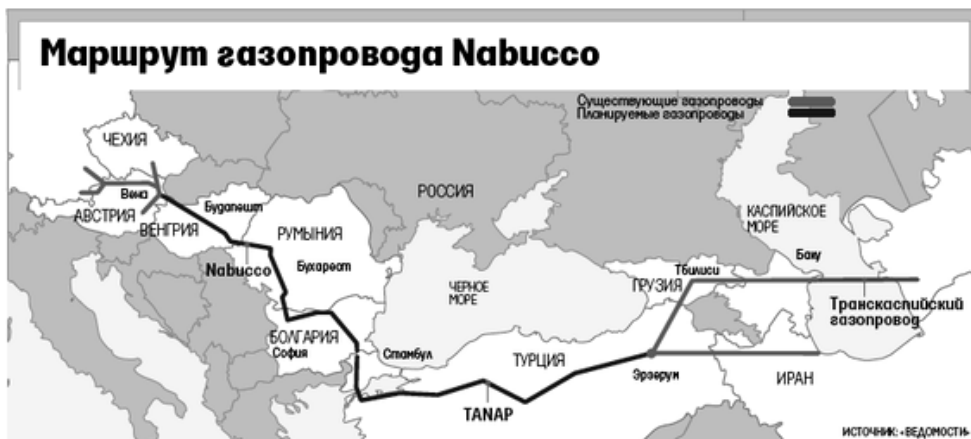
Енергетска политика РФ према земљама Блиског истока и централне Азије део је опште политике и у функцији је реализације руских националних интереса. Основни потрошачи руских енергената су Европа на западу, Кина на истоку и Турска на југу и РФ је изузетно важно да задржи статус поузданог достављача енергената и уједно да не дозволи другим конкурентима да заузму њен део тржишта. При томе РФ има четири суседне каспијске земље које имају доступ евроазијским изворима енергената: Иран, Казахстан, Азербејџан и Туркменистан. Све наведене земље имају пријатељске односе са РФ и Русији је изузетно важно да сачува добре односе са њима због других геостратешких интереса. Истовремено, Иран, Казахстан, Азербејџан и Туркменистан могу да буду основни руски конкуренти за снабдевање енергентима Турске и Кине, и у перспективи европских земаља. Такође могу да буду и партнери у евентуалном заједничком евроазијском енергетском пројекту. Поједини руски експерти сматрају да су сазрели услови за разраду наведеног пројекта, чијом реализацијом би се подигао ниво енергетске безбедности а уједно и избегле евентуалне несугласице између наведених земаља.

Са друге стране, исти експерти сматрају да је САД, као главном супарнику РФ, изузетно важно да се Европа (већински НАТО), Турска (чланица НАТО) и Кина снабдевају енергентима са територија које су под америчком контролом, или евентуално да се енергенти транспортују преко територија (транзитера) које контролишу САД. (Дугин, 2014: 217-218) Русија је свесна озбиљности одржавања добрих односа са прикаспијским земљама, као и са Турском, као важним потрошачем руских енергената. О томе сведочи и чињеница о релативно брзом помирењу Русије у Турске након обарања руског бомбардера изнад Сирије од стране турске ловачке авијације.

Руска Федерација има деценијске пријатељске односе са Ираном, на чијој територији се налазе највеће светске резерве гаса у износу 34 трилиона кубних метара. (British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016) Иран је потенцијално један од могућих конкурената РФ за снабдевање европских потрошача. Међутим, велика иранска налазишта гаса налазе се на југу земље, а Иран не располаже развијеном транспортном инфраструктуром за допремање гаса са југа на север земље и евентуално даље ка Турској и европ-

ским потрошачима. Руска страна је Ирану понудила да му, као пријатељска земља, помогне у снабдевању провинција на северу земље тако што би испоручивала потребне количине гаса, а Иран да заузврат Русији уступи исте количине на југу земље, како би га Русија продала Индији. Тако би Русија помогла Ирану да обезбеди сопствене потрошаче и сачува новац за „беспотребно” улагање у гасну инфраструктуру. У ствари, РФ својим активностима одвраћа Иран да се изградњом гасоводне мреже приближи Средоземном мору и самим тим елиминише потенцијалну конкуренцију за снабдевање европских потрошача.

Такође је интересантан однос РФ са Азербејџаном и Туркменистаном, са чијих територија је требало да се транспортује гас за потребе бившег европског пројекта Набуко, основног конкурента бившем руском пројекту Јужни ток. Пошто Азербејџан не располаже довољним количинама гаса, европски пројекат је предвиђао изградњу Транскаспијског гасовода (Азербејџан-Туркменистан по дну Каспијског мора) како би се туркменистански гас преко Азербејџана транспортовао према Европи.

Слика 3. Планирана маршрута гасовода Набуко
(<http://cdn.vedomosti.ru/image/2015/1t/1zj87/default-2kp.png>)

Пројекат Набуко је пропао јер између осталог, руска и иранска страна нису дозволиле изградњу Транскаспијског гасовода из „еколошких” разлога и тиме су спречиле допремање туркменистанског гаса до Турске и европских земаља, највећих купаца руског гаса.

Казахстан је уз Белорусију највећи руски савезник и Русији су изузетно важни односи са наведеном земљом. Казахстан располаже са резервама гаса у износу 0,9 трилиона кубних метара са годишњом производњом од око 45 милијарди кубних метара и извозом око 13 милијарди кубних метара (British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016) не представља велику конкуренцију РФ. Казахстан највише гаса извози у Кину и суседне земље централне Азије. Русија не гледа на Казахстан као на земљу конкурента, посебно због чињенице што нема могућност да значајно угрози руски извоз у Кину.

Туркменистан је земља са значајним резервама природног гаса - 17,5 трилиона кубних метара (British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016) и земља која покушава да води самосталну неутралну политику. Не налази се у интеграцијским пројектима којима руководи РФ и води политику сарадње и разумевања. Географски положај Туркменистана и констелација снага у каспијском региону не дозвољавају му значајније инфраструктурно повезивање са великим потрошачима енергената. Туркменистан се фактички налази у руско-иранским „клетима” тј. „клетима“ главних конкурената који све чине да му не дозволе приближавање европским и турским потрошачима енергената.

Закључак

Руска Федерација као главни снабдевач европских земаља, Турске и Кине енергентима тежиће ка очувању монополске позиције уз диверсификацију купаца и маршрута транспорта енергената до крајњих купаца. По питању односа са европским земљама, пре свих земљама чланицама ЕУ, остаће напетости због политичких несугласица уз велику међузависност продавца (РФ) у купаца (европске земље). Руска страна ће на основу наведене зависности наставити да користи енергенте као средство за достизање спољнополитичких циљева. Покушаће да наруши европско јединство закључивањем билатералних енергетских споразума са великим европским земљама или њиховим енергетским гигант-компанијама, пре свих са Немачком и Италијом, и тако ублажи политички притисак у постојећој и прогнозираној коњукутури међународних односа на европском континенту. Најављени прекид испорука руских енергената преко украјинске територије и њихово преусмеравање на гасовод „Северни ток“ обезбедиће учвршћивање осовине Берлин-Москва, јер би руска страна својим поступцима дала Немачкој улогу кључног чворишта за расподелу руског гаса европским потрошачима. Снабдевање балканских земаља енергентима, пре свих Мађарске, Србије, БиХ, Хрватске, Румуније и Бугарске биће отежано и зависиће од могућности европске инфраструктуре за транспорт енергената из Немачке према Балкану. То би могло да доведе до пораста броја транзитера, као и до повећања цене енергената за крајњег купца, што би се одразило на смањење конкурентности иначе релативно слабих балканских економија. Једини излаз за балканске земље представљало би оживљавање пројекта „Јужни ток” или било ког другог пројекта (нпр. Турски ток) којим би се директно допремали руски енергенти на Балкан. Руска Федерација јасно показује спремност за реализацију таквих пројеката, али не наилази на разумевање европских чиновника, пре свих представника Европске комисије.

Развој енергетских веза Русије и Кине развијаће се у мери интереса обе стране, које отворено показују заинтересованост за заједничке енергетске пројекте. Због бојазни руске стране да не постане превише зависна од кинеског тржишта, Москва ће сваки корак енергетског сегмента спољнополитичког наступа према Пекингу предузимати опрезно, уз тежњу да повећа извоз енергената.

Руски спољнополитички наступ према блискоисточним и централноазијским земљама у сегменту енергетике биће усмерен на учвршћивање пријатељских односа са земљама партнерима, али и спречавање потенцијалних конкурената, пре свих Ирана и Туркменистана, да се инфраструктурно приближе главним руским купцима енергената (европским земљама и Турском).

Литература:

1. Александар Дугин. „Война континентов”. Издање Академически проект, Москва 2014. Године
2. Војна енциклопедија. Издање 1970. године, Београд. Том 1.
3. Јевгениј Примакoв. „Svet bez Rusije? Čemu vodi politička kratkovidost”. Službeni glasnik. 2011. године.
4. Milan Simurdić. „Ruska energetska politika i Balkan”. Zbornik radova ISAC fonda. Београд 2010. године.
5. Митар Ковач, Милан Поповић. „Evropska energetska bezbednost i Ruska Federacija”. Војно дело. Зима 2013.
6. Predrag Ilić „O definisanju i definicijama nacionalne bezbednosti”. Војно дело лето 2012.
7. „Припритеты энергетической политики: от энергетической политики – к энергетической дипломатии”. Энергетическая политика России на рубеже веков. Папирус ПРО Москва. 2003. година.
8. Slađan Milosavljević. „Energetski i vojni aspekt Strategije bezbednosti Ruske Federacije u kontekstu savremenog međunarodnog poretka i odnosa prema Republici Srbiji”. Univerzitet u Beogradu Fakultet bezbednosti. Doktorska disertacija. 2013. година.

Интернет извори:

1. British Petroleum, BP Statistical Review of World Energy 2016.
<https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>.
2. <http://www.allvoices.com/contributed-news/7768653-russiachina-oil-pipeline-opens>.
3. Dnevni list Vedomosti. <http://cdn.vedomosti.ru/image/2015/1t/1zj87/default-2kp.png>.
4. „Консерсия внешнеј политики Россијской Федерациј”. Zvanični sajt predsednika RF.
<http://www.kremlin.ru/acts/news/785>.
5. Ruska informativna agencija Ria novosti
<https://ria.ru/infografika/20140521/1008659818.html>.
6. „Энергетическая стратегия России на период до 2030 года”. Zvaničan sajt Ministarstva energetike RF. <http://minenergo.gov.ru/node/1026>.

ENERGY SECURITY AS A FACTOR OF FOREIGN POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION

Summary: Reduction of world energy reserves and their projected increase in consumption in the future will boost competition in energy markets. Strengthening of competition is expected in the segment of energy production (investments in new sites / sources), as well as in the segment of transport (transit) and consumption. The

interconnection of big consumers and producers, will be expressed, as well as their desire for diversification. Consumers will strive for diversification of supply sources and energy delivery routes, while manufacturers will strive for diversification of consumers with maximum avoidance of transport energy through the territory of third countries (transiters).

The Russian Federation, as a major producer and exporter of energy products, uses various comparative advantages and different bilateral and multilateral agreements and places energy security in the function of Russian foreign policy. Taking into account the complexity of modern international relations, in which the world powers use all available mechanisms for the realization of their own interests, the question arises as to what extent does the Russian Federation use energy security as a factor of foreign policy?

The aim of the paper is to in the light of contemporary international relations comprehensively comprehend the energy policy of the Russian Federation, as a factor of foreign policy . The importance of the paper is reflected in an attempt to formulate theoretically the complexity of the energy security of the Russian Federation as a factor of foreign policy.

Key words: security, energy products, international relations, foreign policy, energy security, Russian Federation

